

KONTROLA KVALITETA U PROIZVODNJI JOGURTA

QUALITY CONTROL IN YOGHURT PRODUCTION

Milica Vilušić, mr.sci.
Dijana Miličević, mr. sci.
Hatidža Pašalić, dr. sci.
Univerzitet u Tuzli, Tehnološki fakultet
Tuzla

Ključne riječi: jogurt, kontrola, HACCP, analiza, kvalitet

REZIME

Kvalitet fermentiranih mliječnih proizvoda se može definirati kemijskim, fizikalnim, mikrobiološkim i nutricionim karakteristikama, ili jednostavno, je relacija sa potencijalnim potrošačima.

Specifično je za jogurt, da postoje praktični kodovi primjenjivi za proizvođača ili većinu proizvodnih regiona i imaju iste modele zakona.

Osnovna sirovina većine tipova jogurta je punomasno ili obrano mlijeko i zbog toga je kvalitet sirovog mlijeka od značaja.

Svaki karton jogurta, date proizvodne linije mora biti siguran, i sa kemijskog ili mikrobiološkog stajališta treba da se kontrolira svaki karton.

Key words: yoghurt, control, HACCP, analysis, quality

ABSTRACT

The quality of fermented milk products can be defined with chemical, physical, microbiological and nutritional characteristics, or simply, is relation to potential consumers.

Specifically for yoghurt, there are codes of practice that may be observed according to views of the producer and most producing regions have similar patterns of legislation.

The basic ingredient of most yoghurt is whole milk or skimmed milk and hence the quality of the incoming milk is important consideration.

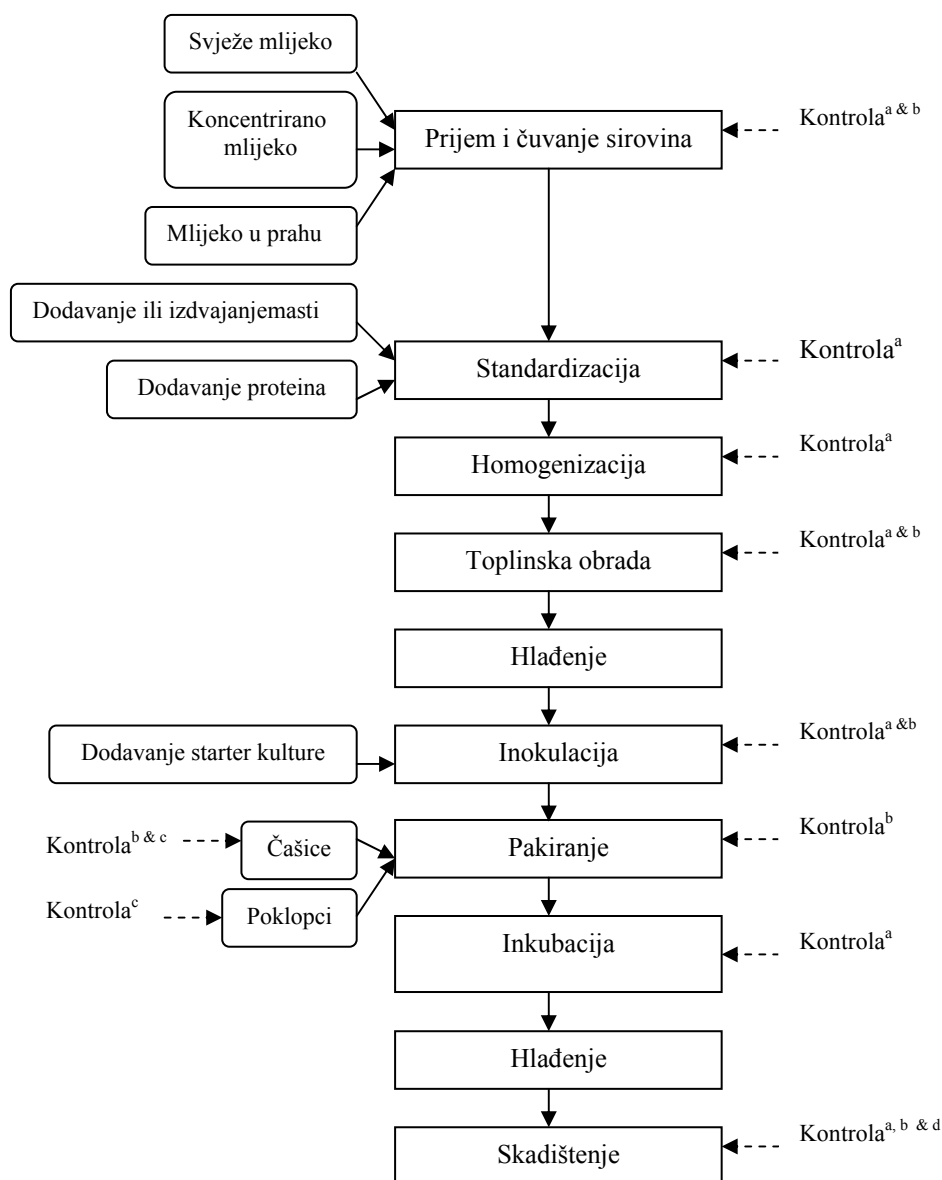
Every carton of yoghurt from a given production line must be safe, and from a chemical or microbiological standpoint, is to test every carton.

1. UVOD

Suvremeni rad u proizvodnji, primarnoj obradi, preradi mlijeka u fermentirane mliječne proizvode, te čuvanje istih ovisno o vijeku trajanja, zahtijeva dobro organiziranu kontrolu na cijelom putu od proizvođača do pogona i distribucije odnosno skladištenja gotovih proizvoda. U našoj zemlji mlijeko i mliječni proizvodi moraju ispunjavati uvjete koji su propisani odredbama Pravilnika o kvalitetu mlijeka, mliječnih proizvoda, sirila i čistih kultura, i Pravilnika o uvjetima u pogledu mikrobiološke ispravnosti kojima moraju da udovolje živežne namirnice u prometu i to u pogledu organoleptičkih svojstava, kemijskog sastava i tehnološke obrade, te u pogledu mikrobiološke ispravnosti i nutricionih karakteristika.

2. HACCP U PROIZVODNJI JOGURTA

Kontrola proizvodnje fermentiranih mliječnih proizvoda je uglavnom osigurana sa dva skladna, u nekim pogledima, djelomično preklapajućim konceptima – GMP (*Good Manufacturing Practice*) i HACCP (*Hazard Analysis Critical Control Points*), čiji su koncepti vezani uz sistematsko prosuđivanje rizika proizvodnje, distribucije i konzumiranja proizvoda.

SLIKA 1. TIPIČNA HACCP SHEMA PROIZVODNJE KRUTOG JOGURTA.
a. Fizikalno-kemijska, b. mikrobiološka, c. vizuelna, d. organoleptička.

Karakteristično za jogurt je postojanje praktičnih kodova Dairy Trade Federation [3]. To je u svim zemljama EU pobliže pokriveno sa *Council Directive* i većina proizvodnih regiona ima jedinstvene modele zakonodavstva [5, 6, 17]. Teoretski gledano, ni proizvod, niti pakiranje ne smiju da krše neku od tih regulativa, odnosno proizvođač mora biti u mogućnosti, da dokaže, direktno u praksi, te propisane uvjete. Upotreba HACCP dozvoljava mljekari razvijanje vlastitog sistema kontrole proizvodnje i rukovođenje higijenski sigurnim kvalitetnim mliječnim proizvodima, određivanje dozvoljenih aktivnosti pri traženju pogrešaka i pravovremenom poduzimanju korektivnih mjera za sprječavanje pogrešaka i rizika (mikrobiološkog, kemijskog i fizičkog porijekla) u procesu proizvodnje jogurta.

Čitav niz faktora kao što su postojeće karakteristike mljekarskog pogona, postupci sa mlijekom i postupci sa gotovim proizvodom utječu na kvalitet finalnog fermentiranog mliječnog proizvoda. Tipičan primjer proizvodnje krutog jogurta je prikazan na slici 1, kao i važnost identificiranih kontrolnih tačaka i njihova procjena.

Kontrola atmosfere unutar mljekare je veoma bitna i ovisi o stupnju čistoće zraka koji je jedan od osnovnih faktora svih operacija. Tako, visokoeffikasni sistemi za filtraciju zraka reduciraju mikrobiološku kontaminaciju i do 90% [7]. Higijenu i vizuelnu inspekciju dopunjuje i bioluminescentni test.

3. SIROVINE ZA PROIZVODNJU JOGURTA

3.1 Mlijeko

Osnovni sastojak odnosno sirovina većine tipova jogurta je punomasno ili obrano mlijeko. Kvalitet sirovog mlijeka temeljna je pretpostavka njegove iskoristivosti i preradbenih svojstava, preko organoleptičkih svojstava i higijensko-zdravstvene ispravnosti. Prema našim zakonskim propisima, sirovo mlijeko ne smije da sadrži više od 3×10^6 živih mikroorganizama u 1 ml mlijeka. Na osnovu bakteriološke slike određuje se postupak i trajanje toplinske obrade (temperatura/vrijeme).

TABLICA 1. NEKI OD TESTOVA KOJI SE PRIMJENJUJU ZA ISPITIVANJE SIROVOG PUNOMASNOG I OBRANOG MLIJEKA ZA PROIZVODNJU JOGURTA.

Analiza	Razlog	Metoda	Referenca
Suha tvar	Precizno koncentriranje ili dodatak suhe tvari u procesu proizvodnje	Hidrometar Sušenje Infracrvene zrake	[12] [13] [1]
Mliječna mast	Standardizacija ili senzorski zahtjevi	Gerber Röse Gottlieb	[1] [10]
Proteini	Dodatak u procesu proizvodnje	Kjeldahl Infracrvene zrake	[12] [9]
Antibiotici	Sprječavaju inhibiciju starter kultura	Delvotest ® P ^a	[14]
Strani miris	Kemijski agensi mogu se otkriti u mlijeku individualnih snabdjevača	Test mirisa	
Organski klorini	Pesticidi mogu utjecati na miris i okus ili inhibirati razvoj starter kultura		[15]
Organski fosfor	Kao prethodni	Kromatografija	[15]
Nečistoće	Slama, dlaka i stajnjak	Filtracija	[2]

^a alternativni Lack-Tec® test je zakonski usvojen u nekim zemljama (vidi [8, 11]).

U proizvodnji jogurta koriste se različite metode za određivanje pojedinih sastojaka i kvaliteta mlijeka [4, 19]. Tablica 1 prikazuje neke od testova za analizu mlijeka.

Mlijeko ne smije da sadrži inhibitorne tvari, kemijska sredstva, niti pesticide koji mogu negativno utjecati na aktivnost starter kultura i fermentaciju.

Prema standardnim propisima mlijeko za proizvodnju jogurta treba sadržavati najmanje 8,5% suhe tvari bez masti, a udio ukupne suhe tvari može biti puno veći, ovisno o udjelu mliječne masti u mlijeku. Kiselost ne smije biti viša od 7,5 °SH ili niža od pH 6,5.

3.2 Mlijeko u prahu

Mlijeko u prahu (punomasno ili obrano) se uglavnom koristi za povećanje udjela suhe tvari tekućeg mlijeka u proizvodnji jogurta. Budući da se pridaje veća pažnja niskokaloričnom jogurtu, to je obrano mlijeko popularniji dodatak. Preporučeni udio je 2-4%, jer se dodatkom veće količine može osjetiti okus mlijeka u prahu u gotovom proizvodu. Dodatkom visokoproteinskog obranog mlijeka u prahu se povećava udio proteina do 5.2%, pri čemu se ne mijenjaju

funkcionalne karakteristike i stabilnost proizvoda. Koji će se standardizirani komercijalni proizvod upotrijebiti, ovisi prvenstveno o svojstvima željenog konačnog proizvoda, kao i o ekonomskim i tehnološkim mogućnostima. Ujedno mlijeko u prahu mora zadovoljiti propisane standarde u pogledu kemijske i mikrobiološke ispravnosti, stupnja čistoće i topljivosti [4].

3.3 Starter kultura

Poznavanje sastava, svojstava i aktiviteta mikrobnih starter kultura, te njihov pravilan odabir su neophodni u provođenju „kontroliranog vrenja“, koje će obezbijediti pravilne biokemijske procese i proizvode odgovarajućeg kvaliteta.

Mikroflora ne smije da sadrži patogene klice, čime bi se narušila zdravstvena sigurnost potrošača. Pri odabiru mikrobnih starter kultura mora se voditi računa o njihovoj rezistentnosti na bakteriofage, kao i prisustvo mogućih antibiotika.

Bakterije *Streptococcus thermophilus* i *Lactobacillus delbrueckii* subsp. *bulgaricus* su osnova definirane miješane kulture za proizvodnju jogurta u omjeru 1:1. Primarna funkcija ovih bakterija je stvaranje mliječne kiseline, koja nastaje kao glavni produkt previranja laktoze. Za simbiotski rast bakterija jogurtne kulture u mlijeku preporučuje se temperatura 42°C i količina inokuluma 2-3%.

Kontrola starter kulture vrši se najčešće mikroskopiranjem, a tu je i metoda zasijavanja na odgovarajuću hranjivu podlogu [19]. Neizostavne su i analize starter kulture navedene u tablici 2.

4. FABRIČKA KONTROLA I PROCJENA KVALITETA JOGURTA

Jedinična kontrola kvaliteta mlijeka, mikrobnih starter kultura, procesa fermentacije i ispitivanje karakterističnih parametara prethode kontroli gotovog proizvoda kako to prikazuje tablica 2. Analiza gotovog proizvoda je osnovna karakteristika kontrole kvaliteta, jer se pogreške u procesu proizvodnje uglavnom negativno odražavaju na prodaju i konzumiranje jogurta. Zbog toga ispitivanja u ovom stadiju:

- štite potrošača od kupovine proizvoda lošeg kvaliteta, ili u ekstremnim slučajevima, od kupovine proizvoda koji može biti opasan po zdravlje
- štite proizvođača od uvećanih proizvodnih odnosno transportnih troškova.

TABLICA 2. FABRIČKA KONTROLA MLJEKA, STARTER KULTURA, PROCESA FERMENTACIJE I GOTOVOG JOGURTA.

Kontrola	Parametri
Sirovo (svježe) mlijeko	Sastav Kiselost (pH vrijednost, °SH) Somatske stanice Ukupan broj mikroorganizama Inhibitorne tvari
Starter kultura	Mikroskopska slika Sastav Aktivitet Starost
Fermentacija	Temperatura Vrijeme Stvaranje mliječne kiseline
Jogurt	Strane klice (kvasci, plijesni, koliformne bakterije) Kiselost (pH vrijednost, °SH) Konzistencija Izgled Okus Miris Promjene tokom skladištenja

Trajnost jogurta je određena specifičnom mikrobnom starter kulturom i mogućim kontaminantima. Neadekvatni uvjeti manipulacije i skladištenja uzrokuju kvarenje proizvoda.

4.1 Organoleptičke i fizikalne karakteristike jogurta

Najznačajnija svojstva fermentiranih mliječnih proizvoda su okus, struktura, tekstura i viskoznost. Kvalitet jogurta ovisi prvenstveno o teksturi i reološkim svojstvima formiranog gruš, a direktno utječe na senzorski kvalitet proizvoda. Reološka svojstva su osnovni pokazatelji prihvatljivosti od strane potrošača, a ispituju se pomoću odgovarajućih viskozimetara odnosno reometara. Bez obzira o kom tipu jogurta je riječ, odnos konzistencije, teksture, čvrstoće, svojstva tečenja i kvaliteta jogurta su u uskoj vezi. Važnost svih činioca procesa proizvodnje (termičke obrade, vrste mikrobnog startera kulture, inkubacije ili procesa hlađenja) je izuzetno bitna za optimiranje teksture jogurta [20].

TABLICA 3. OCJENA JOGURTA – KARL RUHER BODOVNA SCHEMA

Bodovi	Ocjena	Kvalitet	Stupanj	Klasa	Globalna klasifikacija
9	Odličan	-	I	{ Gornja Srednja Niža }	Slobodna objektivnost
8	Vrlo dobar	Vrlo dobar			
7	Dobar	Dobar			
6	Zadovoljava	Zadovoljava	II	{ Gornja Srednja Niža }	Još prihvatljiv u prodaji
5	Osrednji	Prosječan			
4	Dovoljan	Dovoljan			
3	Sa manama	Loš	III	{ Gornja Srednja Niža }	Nije za prodaju
2	Loš	Loš			
1	Vrlo loš	Loš			

U nekim slučajevima su vidljive sezonske promjene tzv. „grudvičavost“ jogurta. To je povezano sa tvorbom malih, proteinima bogatih grudvica u jogurtu, naročito izraženo kod voćnog jogurta, najčešće u proljetnim i jesenjim mjesecima, usljed sezonskih promjena sastava mlijeka ili promjene izazvane starter kulturom.

Za senzorsku ocjenu jogurta u mnogim zemljama koriste se kriteriji (tablica 3 i 4) koji su adekvatni za sve tipove jogurta.

TABLICA 4. OCJENA JOGURTA – ODOBRENA OD STRANE AMERICAN DAIRY SCIENCE ASSOCIATION.

Opis	Ocjena jogurta	Bodovi
Okus		10
Konzistencija i tekstura		5
Izgled		5
Ukupno		20

Nedostaci: (a) okus (acetaldehid – neprijatan, gorak, kuhan, strani okus, prekiseo, bez okusa; aroma – svježina, slatkoća, stari dodaci, oksidiranost, užglost, previše tvari arome ili zaslađivača, neprirodna aroma, nečistoće); (b) konzistencija i tekstura (slična gelu, žitka, sluzasta, suviše kruta, meka); (c) izgled (netipična boja, previše voća, izdvojena sirutka, premalo voća, grudvičav, manje količine, povećanje površine).

Ocjenu kvaliteta jogurta unapređuje i kvalitativna deskriptivna analiza koja obuhvata parametre: miris, okus, okus nakon konzumiranja, teksturu i njihove moguće varijacije (kiselost, izdvajanje sirutke, slatkoća, kremasti karakter i dr.).

5. ZAKLJUČCI

Osnovni zahtjevi proizvodnje visoko kvalitetnog jogurta su:

- sirovo (svježe) mlijeko dobrog kvaliteta i odgovarajući udjel bezmasne suhe tvari
- odgovarajuća toplinska obrada
- aktivna starter kultura (dobro balansirana i bez kontaminanata)

- besprijeckorno čišćenje i higijena mljekare
- optimalna količina inokuluma
- optimalno vrijeme i temperatura inkubacije
- izbjegavanje neadekvatnih manipulacija gotovog jogurta
- upotreba visoko kvalitetnog voća i drugih dodataka
- ispravno čuvanje i skladištenje na temperaturi ispod 5°C

i naravno veoma je važna i dobra proizvođačka praksa.

Za kontrolu kvaliteta sirovina u procesu proizvodnje jogurta, kao i samog gotovog proizvoda treba koristiti međunarodno priznate metode (organoleptičke, fizikalne, kemijske, biološke i mikrobiološke), prema IDF (International Dairy Federation) i AOAC (Association of Official Analytical Chemist).

6. REFERENCE

- [1] Andersen, T., Brems, N., Borguom, M.M., Kold-Christensen, S., Hansen, E., Jørgensen, J.H., Nygaard, L.: Modern Dairy Technology, Vol. 2, 2nd Edition, ed. Robinson, R.K., Chapman&Hall, London, pp. 381-416, 1993.,
- [2] BSI: Dirt Content of Milk, BS 4938: Parts 1,2 and 2P, British Standards Institution, London, 1982.,
- [3] DTF: Code of Practice for the Composition and Labelling of Yoghurt, Dairy Trade Federation, London, 1983.,
- [4] Gerber, N.: Die Praktische Milchprüfung und die Kontrolle von Molkereiprodukten, Verlag K. J. Wyss Erben AG, Bern, 1979.,
- [5] Glaeser, H.: Living bacteria in yoghurt and other milk products, European Dairy Magazine 4, pp. 6-8, 1992a.,
- [6] Glaeser, H.: The Single European Market and the quality of dairy products, British Food Journal 94, pp. 3-6, 1992b.,
- [7] Hampson, B.C., Kaiser, D.: Dairy, Food and Environmental Sanitation, 15, 371, 1995.,
- [8] IDF: Determination of Fat Content, Standard 152A, International Dairy Federation, Brussels, 1997.,
- [9] IDF: Bacteriological Quality of Raw Milk, Special Issue Nr. 9601, International Dairy Federation, Brussels, 1996a.,
- [10] IDF: Determination of Fat Content, Standard 1D, International Dairy Federation, Brussels, 1996b.,
- [11] IDF: Residues of Antimicrobial Drugs and Other Inhibitors in Milk, Special Issue Nr. 9505, International Dairy Federation, Brussels, 1995.,
- [12] IDF: Determination of Nitrogen Content, Standard 20B, International Dairy Federation, Brussels, 1993.,
- [13] IDF: Determination of Total Solids Content, Standard 151, International Dairy Federation, Brussels, 1991a.,
- [14] IDF: Detection and Conformation of Inhibitors in Milk and Milk Products, Doc. Nr. 258, International Dairy Federation, Brussels, 1991b.,
- [15] IDF: Recommended Methods of Determination of Organochlorine Compounds (Pesticides), Standard 75C, International Dairy Federation, Brussels, 1991c.,
- [16] IDF: Determination of Organophosphorus Compounds, Standard 144, International Dairy Federation, Brussels, 1990.,
- [17] Pappas, C.P.: A comparative study of laws and regulations on compositional requirements for yogurt in EC member states, British Food Journal 90, pp. 195-198, 1988.,
- [18] Rohm, H.: Textureigenschaften und Milchprodukte, Verlag Th. Mann, Gelsenkirchen-Buer, 1990.,
- [19] Sabadoš, D.: Kontrola i ocjenjivanje kakvoće mlijeka i mliječnih proizvoda, Hrvatsko mljekarsko društvo, Zagreb, 1996.,
- [20] Tamime, A.Y., Robinson, R.K.: Yoghurt Science and Technology, Woodhead Publishing Limited Cambridge, 1999.